

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ФАХІВЦЯ СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ У ВИКОНАННІ ПРОФЕСІЙНИХ ЗАВДАНЬ

PROJECT ACTIVITY OF A SPECIALIST OF SOCIO-ECONOMIC PROFILE IN PERFORMING PROFESSIONAL TASKS

Статтю присвячено діяльності фахівців соціономічного профілю під час вирішення проєктних завдань. У роботі представлено аналіз змісту проєктної діяльності, її структуру, методи та етапи виконання. Проведено аналіз посадових інструкцій фахівців соціономічного профілю, визначено основні проєктні професійні завдання. Подано характеристики професійної діяльності та спеціальних методів у вирішення проєктних професійних завдань фахівців соціономічного профілю.

Запропоновано авторське уточнення поняття «проєктна діяльність фахівця соціономічного профілю», що схарактеризоване як специфічна професійна робота особи та певної проєктної команди, яка спрямована на розв'язання соціально значущої проблеми і здійснюється шляхом цілеспрямованого, планованого та поетапного розроблення спеціального проєкту, що у подальшому впроваджується у соціальну сферу.

Розроблено узагальнену структуру організації проєктної діяльності фахівця соціономічного профілю. Охарактеризовано процеси поетапного виконання проєктної діяльності через здійснення фахівцем досліджень, розроблення та впровадження проєкту. Запропоновано характеристику процесів моніторингу, прогнозування, планування, підготовки проєкту, його реалізації, супроводу та координування.

Встановлено перелік необхідних знань, умінь, навчочок та здатностей фахівця соціономічного профілю для вирішення проєктних завдань у професійній діяльності. Визначено основні результати навчання, що мають бути сформовані у студента під час його навчання за спеціальністю. Запропоновано напрями подальшої роботи щодо розроблення системи навчальних завдань для формування проєктної компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю.

Ключові слова: проєктна діяльність, проєктна компетентність, зміст проєктної діяльності, проєктні завдання, фахівець соціономічного профілю, проєкт.

The article is devoted to the study of the content of professional activity of socio-economic specialists in solving project problems. The paper presents an analysis of the project activity content, its structure, methods and stages of implementation. The job descriptions of socio-economic specialists have been analyzed, and the main project professional tasks have been identified. The characteristics of professional activity and special methods in solving project-based professional tasks have been presented. The author's own clarification of the concept of "project activity of a socio-economic specialist" has been proposed.

The author's own clarification of the concept of "project activity of a socio-economic specialist" has been proposed, which is characterized as a specific professional work of a person and a certain project team, which is aimed at solving a socially significant problem and is carried out through the targeted, planned and phased development of a special project, which is subsequently implemented in the social sphere.

A generalized structure for organizing the project activity of a socio-economic specialist has been developed. The author has characterized the processes of the project activities phased implementation through the specialist's research, development, and implementation of the project. A description of the processes of monitoring, forecasting, planning, preparation of the project, its implementation, support and coordination has been proposed professional activity of socio-economic specialists.

The list of necessary knowledge, skills and abilities of a socio-economic specialist to solve project-based tasks in professional activities has been established. The main learning outcomes that should be formed in the student during his/her training in the specialty have been defined. Directions of further work on developing a system of educational tasks to form project competence of future specialists in socio-economic profile has been proposed.

Key words: project activity, project competence, content of project activity, project-based tasks, specialist in socio-economic profile, project.

УДК 005.8:316-057.86

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/59.31>

Нагорна К.В.,

аспірантка кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Буцик І.М.,

докт. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Ефективність економіки кожної держави залежить від успішної організації виробничих процесів, внутрішніх суспільних зв'язків та міжнародних торговельних відносин. За таких умов визначальним фактором в організації соціальних стосунків в країні є ефективна професійна діяльність фахівців соціономічного профілю в усіх наявних установах, ланках та рівнях. Основними професійними завданнями таких фахівців є вирішення нагальних державних проблем, пов'язаних із соціальними стосунками, з обов'язковою опорою на наявні зміни в суспільстві, на можливі виклики часу та підготовлені прогнози. Тому в сучасному стані

світової та державної економіки пріоритетними завданнями вищої освіти в Україні є організація якісної професійної підготовки фахівців соціономічного профілю, в основі якої формування високого рівня здатності та готовності до ефективного виконання професійних завдань.

Варто вказати, що стрімкий суспільний розвиток та міжнародна інтеграція зумовила сучасну модернізацію професійної підготовки фахівців соціономічного профілю й в Україні у напрямі виконання підписаних міжнародних угод з Європейським союзом. У зв'язку з цим одним із основних завдань сучасної професійної підготовки таких фахівців стало формування у них здатності

до ефективного вирішення соціальних проблем на основі моделювання та розроблення соціальних проєктів, впровадження, їх перевірки та удосконалення. Тому, з огляду на вказане актуальною постає проблема підготовки фахівців соціономічного профілю саме до здійснення проєктної професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Сучасна багатогранність професійної діяльності фахівців різних спеціальностей соціономічного профілю в державі вимагає ретельного аналізу їх посадових обов'язків, завдань та функцій з метою виокремлення у їх змісті напрямів та специфіки професійної проєктної діяльності. Проєктна діяльність вимагає від фахівця специфічної роботи, що характеризується аналізом ситуації, встановленням проблеми, знаходженням шляхів вирішення, моделюванням та розробкою проєкту. Саме така діяльність ґрунтується на попередньо набутій системі спеціальних знань, умінь та здатностей. У нинішніх наукових дослідженнях висвітлено різні аспекти підготовки фахівців соціономічного профілю, зокрема: зміст і значення проєктної діяльності (А. Вдовиченко, А. Касперський, О. Коберник, В. Сидоренко, А. Терещук, Л. Хоменко), теоретичні засади проєктної діяльності (В. Гузеєва, О. Коберник, Н. Матяш, О. Пехота, Є. Полат, В. Радіонова, В. Слободченкова, С. Сисоєв, І. Шендрик), формування проєктної компетентності фахівців (К. Петровська, М. Гулаков, Н. Іванова, О. Купенко), формування професійної культури проєктної діяльності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей (Т. Васильєва, І. Нікішин, О. Пронін), розвитку емоційного інтелекту (І. Васильківський, О. Чіркін), формування мотивації (Т. Брессо), формування конфліктологічної культури фахівців-соціономістів (Т. Браніцька), підготовка до проєктної професійної діяльності у процесі підготовки фахівців соціономічного профілю (О. Зосименко, С. Ізбаш, М. Пелагейченко).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз сучасних наукових праць дозволив встановити, що на сьогодні не є дослідженою проблема формування проєктної компетентності фахівців соціономічного профілю, зокрема й не досліджені питання змісту та структури їх проєктної професійної діяльності. Вказане дозволило спрямувати наше подальше дослідження у напрямі виділення завдань проєктної діяльності, встановлення специфічних особливостей їх виконання та розробки методики формування проєктної компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю у закладах вищої освіти.

Мета статті – виділити з комплексу професійних завдань фахівців соціономічного профілю завдання проєктної діяльності, встановити специфічні особливості їх виконання та на цій основі

розробити систему навчальних завдань для формування проєктної компетентності майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Згідно із поставленим вище завданням проєктну діяльність ми розглядаємо лише у межах виконання професійних посадових обов'язків, завдань та функцій фахівців соціономічного профілю. Нині до них відносять фахівців за такими посадами: соціальний педагог, психолог, фахівець із соціальної роботи, соціальний менеджер, журналіст, юрист консультант, соціолог, вихователь. Варто наголосити, що кожен представник соціономічних професій, займаючи певну посаду, виконує низку спеціальних професійних завдань, серед яких і проєктні.

На сьогодні проєктну діяльність розглядають як цілеспрямовану конструктивну продуктивну діяльність, спрямовану на розв'язання життєво значущої проблеми шляхом розробки певного продукту (проєкту) [2, с. 16-21]. Спираючись на наукові погляди (J. Johnson, В. Ассаул, Л. Хоружа, А. Флінер, С.Б. Кримський, Л.С. Василевська, О.М. Коберник) вважаємо, що проєктна діяльність фахівця соціономічного профілю – це специфічна робота, яка передбачає розв'язання соціально значущих проблем, в процесі здійснення проєкту. Дослідженнями встановлено, що проєктування характеризується вмотивованою продуктивною та творчою діяльністю фахівця і певної команди, яка спрямована на цілеспрямоване розроблення спеціального продукту (проєкту), що у подальшому впроваджується у життя для вирішення соціальних проблем. Результатом проєктної діяльності стають створені різноманітні види проєктної продукції, а саме: нормативні та директивні документи; рекламно-інформаційні матеріали; сценарні та літературно-публіцистичні твори та відеофільми; методичні рекомендації та настанови; науково-популярні та наукові статті; спеціалізовані засоби та предмети.

Проведена робота у напрямі вивчення організації професійної та проєктної діяльності фахівця соціономічного профілю дозволила встановити специфічні особливості виконання проєктних завдань. На основі проведеного аналізу наукових праць (Н.В. Борисова, Т.В. Качеровська, О.Е. Коваленко, О.М. Пехота, Г.М. Романова, С.О. Сисоєва) було встановлено, що професійна проєктна діяльність фахівця соціономічного профілю є специфічною поетапною діяльністю, що складається із низки цілеспрямованих дій та операцій у напрямі виконання конкретних професійних завдань, що здійснюється на основі набутої здатності для застосування спеціалізованих засобів, методів і методик.

З метою встановлення складників проєктної компетентності фахівців соціономічного профілю

було проведено аналіз їх посадових інструкцій, що дозволив визначити основні проєктні професійні завдання (табл. 1), серед яких завдання, що вимагають роботи з прогнозування, розроблення, проєктування, планування, підготовки, впровадження, координування, супроводження, організації та контролю.

У результаті проведеної роботи було встановлено, що фахівець соціономічного профілю під час виконання проєктних завдань поетапно виконує певні дії із застосуванням спеціальних методів:

– під час прогнозування розвитку особистості за результатами досліджень щодо посилення негативних та позитивних змін соціальної ситуації – *спостереження, збір даних, аналіз, синтез, узагальнення, прогнозування, розробка проєкту прогнозу, представлення проєкту;*

– під час розроблення проєкту системи соціальної допомоги особистості в її самовдосконаленні та саморозвитку з подальшим його координуванням – *збір даних, аналіз, синтез, узагальнення, прогнозування, розробка проєкту та його представлення;*

– під час складання проєктів планів і програм соціального розвитку з опорою на психологічні фактори впливу на особистість – *спостереження, збір даних, аналіз, синтез, узагальнення, прогнозування, розробка проєкту та його представлення;*

– під час розроблення індивідуальних планів для роботи з конкретним випадком із визначення форм та методів допомоги – *збір даних, аналіз, синтез, узагальнення, прогнозування, моделювання, розробка планів, їх представлення;*

– під час планування та проведення заходів з протидії порушень у соціальній сфері – *збір*

даних, аналіз, синтез, узагальнення, прогнозування, розробка проєкту та його представлення;

– під час планування, проєктування, координації та моніторингу проведеної соціальної роботи та надання соціальних послуг – *збір даних, аналіз, синтез, узагальнення, прогнозування, розробка проєкту та його представлення, впровадження проєкту, спостереження, збір даних, аналіз, синтез, узагальнення, корегування;*

– під час впровадження та супроводу проєктів на покращення якості життя – *впровадження проєкту, спостереження, збір даних, аналіз, синтез, узагальнення, корегування;*

– під час підготовки проєктів нормативних актів з покращення соціальної сфери – *спостереження, збір даних, аналіз, синтез, узагальнення, прогнозування, розробка проєкту;*

– під час складання проєктів програм економічного та соціального розвитку – *збір даних, спостереження, опитування, аналіз, синтез, узагальнення, прогнозування, розробка проєкту;*

– під час планування, організації та проведення освітньо-виховної роботи – *збір даних, аналіз, синтез, узагальнення, прогнозування, розробка проєкту, впровадження проєкту.*

Отже, на основі проведеного дослідження було встановлено, що фахівець для виконання проєктних завдань має сформулювати необхідні знання, уміння та навички, у першу чергу, для виконання таких дій: збір даних, аналіз, синтез, узагальнення, прогнозування, розробка проєкту, його представлення та впровадження. У такій професійній роботі чітко простежується певна закономірна послідовність проєкдної діяльності фахівця. Крім того, згідно низки наукових поглядів (І. Єрмаков, С. Шевцова) [1, с. 5-18; 3, с. 36-43] виконання

Таблиця 1

Узагальнені результати аналізу професійної діяльності фахівців соціономічного профілю щодо визначення основних професійних проєктних завдань

№	Посада	Документ	Основні проєктні професійні завдання
1.	Соціальний педагог	[4]	– <u>прогнозує</u> на основі спостережень та досліджень посилення негативних та позитивних змін соціальної ситуації, що впливає на розвиток особистості; – розробляє <u>проєкти</u> та координує систему соціальної допомоги особистості в її самовдосконаленні та саморозвитку.
2.	Психолог	[5]	– <u>складає проєкти</u> планів і програм соціального розвитку, зважаючи на психологічні фактори, що впливають на особистість.
3.	Фахівець із соціальної роботи	[6]	– <u>розробляє</u> індивідуальні плани для роботи з конкретним випадком та визначає форми та методи допомоги; – <u>планує та реалізує заходи</u> протидії порушень у соціальній сфері.
4.	Соціальний менеджер	[7]	– <u>планування, проєктування, координація, моніторинг здійснення</u> соціальної роботи, надання соціальних послуг.
5.	Журналіст	[8]	– <u>впроваджує</u> та супроводжує проєкти, спрямовані на покращення якості життя.
6.	Юрист консультант	[9]	– <u>підготовка</u> проєктів нормативних актів, що сприяють покращенню соціальної сфери.
7.	Соціолог	[10]	– <u>складає проєкти</u> програм економічного та соціального розвитку.
8.	Вихователь	[11]	– <u>планує</u> , організовує та проводить освітньо-виховну роботу.

фахівцем проєктних професійних завдань здійснюється на основі сформованості у нього низки інших необхідних для цього знань, умінь, навичок та здатностей, а саме:

- ефективно планувати свої дії та дії робочої команди;
- шукати та передбачати можливі наслідки та результати;
- знаходити необхідну інформацію, її аналізувати, синтезувати, узагальнювати та використовувати;
- самостійно і колегіально приймати власне і командне рішення;
- налагоджувати соціальні контакти у роботі;
- ефективно розподіляти обов'язки;
- ефективно взаємодіяти в команді;
- керувати командною роботою;
- оцінювати результати роботи.

На основі проведеного аналізу наукових праць та нормативних документів було розроблено узагальнену структуру організації проєктної діяльності фахівця соціономічного профілю (рис. 1). Встановлено, що професійна проєктна діяльність передбачає виконання двох видів роботи – організації власної проєктної діяльності і організації діяльності інших осіб. Така діяльність спрямована на цілеспрямоване поетапне виконання досліджень у відповідному напрямі, розроблення та впровадження проєкту. Кожен із вказаних етапів складається із низки дій, що відбуваються на основі застосування відповідних методів, методик та засобів.

Першим етапом проєктної діяльності фахівця соціономічного профілю є проведення необхідних досліджень, які у подальшій роботі стають основним підґрунтям для розробки проєкта. Дослідження відбувається за допомогою моніторингу та прогнозування. Моніторинг передбачає здійснення фахівцем систематичного та перманентного спостереження за станом, подіями, умовами, змінами та наслідками, що відбуваються у соціумі, з метою подальшого реагування на них, виявлення наявних проблем та знаходження шляхів їх вирішення у нових запропонованих проєктах. Прогнозування передбачає формулювання фахівцем певних прогнозів (передбачень) та перспектив, що здійснюються на основі проведеного моніторингу (спостереження, збір необхідних даних, аналіз, синтез та узагальнення).

Другим етапом проєктної діяльності є процес розроблення проєкту, що передбачає планування, підготовку проєкту та складання сценаріїв. Під час планування фахівець чітко визначає мету та завдання проєкту, основні складові (умови, методи, методика, технології, форми, суб'єкти та засоби), що будуть покладено в основу вирішення наявної проблеми, виділяє шляхи впровадження проєкту в суспільство та досягнення визначених цілей. На цьому кроці роботи розробник пропонує концепцію проєкту, моделює його структуру, визначає учасників виконання, проєктує його зміст, календарні плани, бюджетні витрати та кошторис. Під час підготовки проєкту фахівець також може розробляти спеціальні сценарії, як певні

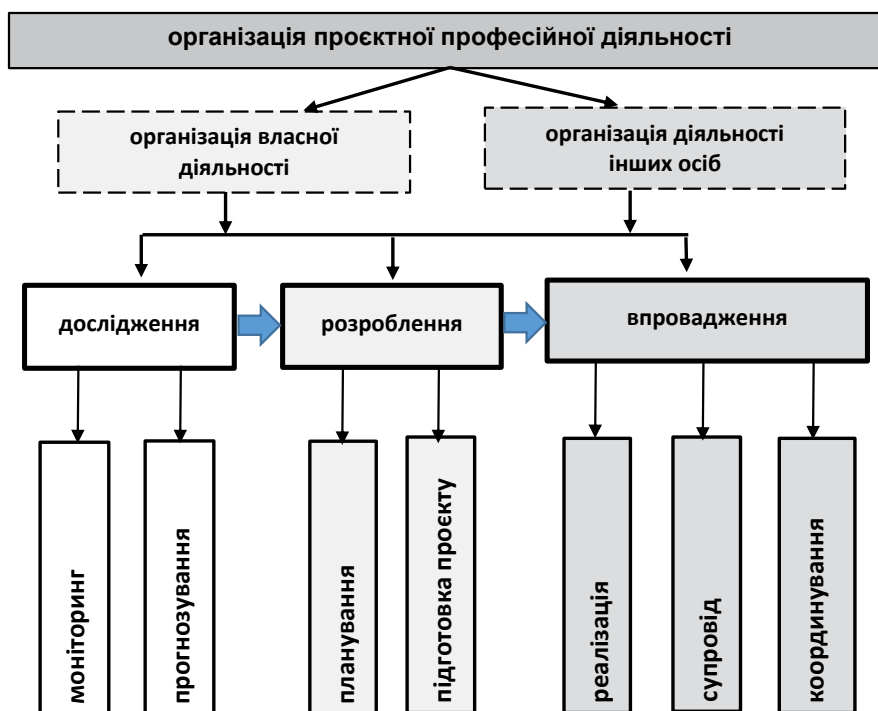

Рис. 1. Узагальнена структура організації проєктної діяльності фахівця соціономічного профілю

плани-описи змісту та структури завдань та чіткі рекомендації з послідовними діями тих чи інших виконавців у вирішенні соціальної проблеми під час реалізації проєкту, його супроводу, контролю та координування.

Заключним етапом проєктної професійної діяльності є впровадження проєкту у життя, що відбувається через його реалізацію з паралельним супроводом та координуванням. Реалізація проєкту – це цілеспрямована спеціальна робота у напрямі забезпеченні його функціонування у відповідних умовах, що ґрунтується на системному застосуванні спеціалізованих засобів, методик та форм. Впровадження проєкту

вимагає спеціального його супровіду, що відбувається через постійний контроль за результатами втілення, підтримки життєдіяльності та аналізу результатів. Координування проєкту – це робота у напрямі удосконалення певних його елементів з метою належного їх функціонування, удосконалення самого процесу впровадження, що дає змогу покращити процес реалізації зокрема, і його ефективності взагалі. Саме через оптимальне поєднання процесів реалізації, супроводу та координування соціального проєкту досягається основна запланована фахівцем мета – вирішення конкретної соціальної проблеми у суспільстві.

Таблиця 2

Узагальнена характеристика організації проєктної професійної діяльності фахівців соціономічного профілю

Етапи	Професійні завдання	Необхідні здатності та результати навчання
Дослідження	Моніторинг	<ul style="list-style-type: none"> – постановка мети та завдань дослідження; – пошук та збір необхідних даних; – аналіз, синтез, спостереження, узагальнення; – конструювання власної та командної діяльності; – налагодження соціальних контактів; – ефективна командна взаємодія під час моніторингу; – оцінювання результатів та рефлексія.
	Прогнозування	<ul style="list-style-type: none"> – постановка мети та завдань прогнозу; – аналіз, синтез, спостереження, узагальнення; – конструювання власної та командної діяльності; – налагодження соціальних контактів; – ефективна командна взаємодія під час прогнозування; – формулювання можливих наслідків та результатів; – оцінювання результатів та рефлексія.
Розроблення	Планування	<ul style="list-style-type: none"> – постановка мети та завдань проєкту, визначення основних складових і необхідних умов впровадження; – пошук та збір необхідних даних; – конструювання власної та командної діяльності; – налагодження соціальних контактів; – ефективна командна взаємодія під час планування; – розробка плану; – оцінювання результатів планування та рефлексія.
	Підготовка проєкту	<ul style="list-style-type: none"> – пошук та збір необхідних даних; – конструювання власної та командної діяльності; – налагодження соціальних контактів; – ефективна командна взаємодія під час підготовки; – розробка проєкту (сценарію); – оцінювання результатів розробки та рефлексія.
Впровадження	Реалізація	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення необхідних умов реалізації проєкту; – організація власної та командної діяльності; – налагодження контактів та ефективне їх використання; – ефективна командна взаємодія під час реалізації; – оцінювання результатів роботи та рефлексія.
	Супровід	<ul style="list-style-type: none"> – контроль за забезпеченням необхідних умов реалізації; – контроль за організацією власної та командної роботи; – налагодження контактів та ефективне їх використання; – контроль за ефективною командною взаємодією; – оцінювання результатів роботи та рефлексія; – аналіз та оцінювання результатів впровадження.
	Координування	<ul style="list-style-type: none"> – контроль за процесом удосконалення; – контроль за організацією власної та командної роботи; – налагодження контактів та ефективне їх використання; – контроль за ефективною командною взаємодією; – оцінювання результатів роботи та рефлексія; – аналіз та оцінювання результатів удосконалення.

На основі проведеного аналізу проєктної діяльності фахівця соціономічного профілю, його професійних проєктних завдань, методів, методик їх виконання та необхідних для цього здатностей нами було визначено основні результати навчання, що мають бути сформовані у студента під час його навчання за спеціальністю (табл. 2).

Висновки. На підставі отриманих результатів досліджень підтверджено, що фахівець соціономічного профілю здійснює проєктну діяльність під час виконання професійних завдань, яка спрямована на розв'язання соціальної проблеми шляхом цілеспрямованого, планованого та поетапного розроблення спеціального продукту (проєкту), що впроваджується у соціальну сферу. На основі проведеного аналізу комплексу професійних завдань фахівців соціономічного профілю було виокремлено спеціалізовані завдання у межах проєктної діяльності та виділено їх специфічні особливості виконання, що засновані на організації власної роботи та роботи спеціальної команди під час здійснення моніторингу, прогнозування, планування, підготовки проєкту, його реалізації, супроводу та координування. Під час проведеної роботи визначено основні результати навчання фахівця соціономічного профілю, що мають бути сформовані у студента у період його навчання за спеціальністю. На основі цього було поставлено завдання розробити систему навчальних завдань для формування проєктної компетентності майбутніх фахівців. До таких завдань мають увійти завдання на дослідження, розробку і впровадження проєктів.

Спираючись на отримані результати досліджень, вважаємо пріоритетним напрямом подальшої роботи є вивчення проблеми оптимального застосування системи навчальних завдань на проєктування у професійній підготовці фахівців соціономічного профілю у закладах вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Єрмаков І.Г. Компетентнісний потенціал проєктної діяльності. *Проектна діяльність у школі*. Київ. Шкільний світ, 2006. С. 5–18.
2. Лук'янова Л. Технологія організації проєктної діяльності. *Імідж сучасного педагога*. 2009. № 10. С. 16–21.
3. Шевцова С. М. Проєктна діяльність і духовність майбутніх педагогічних кадрів: проблеми взаємозв'язку. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2009. Вип. 39. С. 36–43.
4. Посадова інструкція: соціальний педагог: веб-сайт. URL: http://gi.edu.ua/images/document/socialna_pidtr/social_nez/pos_instruction.pdf. (дата звернення: 20.02.2023).
5. Посадова інструкція практичного психолога (зразок): веб-сайт. URL: <https://vseosvita.ua/library/posadova-instrukcia-prakticnogo-psihologa-432007.html>. (дата звернення: 20.02.2023).
6. Посадова інструкція: фахівець із соціальної роботи: веб-сайт. URL: https://www.borovik.com/index_instruction.php?Gins=iqci&lang_i. (дата звернення: 20.02.2023).
7. Навчальний посібник для реалізації ініціативи на місцевому рівні в Україні. ЮНІСЕФ. Травень. 2019. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/9751/file_6.pdf. (дата звернення: 21.02.2023).
8. Посадова інструкція: журналіст: веб-сайт. URL: https://jobs.ua/job_description/view/46. (дата звернення: 21.02.2023).
9. Посадова інструкція: юрист консультант: веб-сайт. URL: https://jobs.ua/rus/job_description/view/1107. (дата звернення: 21.02.2023).
10. Посадова інструкція практичного соціолога (зразок): веб-сайт. URL: <https://www.yurru.com.ua/posadova-instruktsiya-sotsioloaha-zrazok>. (дата звернення: 20.02.2023).
11. Посадова інструкція: вихователя: веб-сайт. URL: <https://vseosvita.ua/library/posadova-instruktsiya-vykhovatelja-zakladu-doshkilnoi-osvity-571509.html>. (дата звернення: 20.02.2023).